

Ks. JANUSZ SZULIST

UMK w Toruniu, ORCID 0000-0002-0410-0565

SPOŁECZNE KONSEKWENCJE PRAWDY MORALNEJ

Encyklika *Veritatis splendor* Jana Pawła II, jak sugeruje pełny tytuł dokumentu, odnosi się do „podstawowych problemów nauczania moralnego Kościoła”¹. Punktem wyjścia analiz moralnych, podkreślających nowatorski charakter ujęcia papieskiego, jest jednoznacznie personalistyczny wymiar odkrywania prawdy. Encyklika o moralności, jak zauważył Jan Krucina, stanowi zerwanie z mechaniczną koncepcją świata. Osoba wpisana w hierarchiczny porządek uniwersum bezwiednie osiąga coraz wyższe stopnie pewności, co odpowiada przyporządkowaniu dóbr, od dóbr doczesnych po Dobro Najwyższe. Abstrahując od tego modelu, wypracowanego w dobie średniowiecza, Jan Paweł II postrzega z kolei człowieka jako istotę wolną, zdolną do poznania odwiecznego prawa Bożego, dokonującą w dalszej kolejności odpowiedzialnych wyborów² i czyniącą tym samym swoje życie coraz doskonalszym, również w aspekcie porządku zbawczego. Blask prawdy dotyczący człowieka skłania ku wysiłkowi epistemologicznemu, a także ku wynikającemu

¹ Jan Paweł II, *Encyklika „Veritatis splendor”*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 1993 – tytuł dokumentu (cyt. dalej: VS).

² Por. J. Krucina, *Wolność mierzona prawdą. Komentarz do encykliki papieża Jana Pawła II „Veritatis splendor”*, w: Jan Paweł II, *Encyklika „Veritatis splendor”*, Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, Wrocław 1998, s. 188.

Ks. JANUSZ SZULIST

UMK in Toruń, ORCID 0000-0002-0410-0565

SOCIAL CONSEQUENCES OF MORAL TRUTH

Pope John Paul II's encyclical *Veritatis splendor*, as the document's full title suggests, addresses the "fundamental problems of the moral teaching of the Church"¹. The starting point of moral analyses, which underline novelty of the papal approach, is the unambiguously personalistic character of the process of discovering truth. The encyclical on morality, as Jan Krucina points out, represents a breach of the mechanistic conception of the world, where the person, inscribed in the hierarchical order of the universe, involuntarily climbs to ever-higher degrees of certainty corresponding to the hierarchy of goods -- from temporal goods to the Supreme Good. John Paul II did not follow this model developed in medieval times. Instead, he believed man to be a free being, capable of knowing the eternal law of God. According to John Paul II, man makes responsible choices², thus making his life more perfect also in the aspect of the salvific order. The splendor of truth touches the human being, prompting epistemological effort and the resulting action within created reality³. Therefore truth, when revealed in the normative order,

¹ Jan Paweł II, *Encyklika „Veritatis splendor”*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 1993 – title of the document (quoted further: VS).

² Cf. J. Krucina, *Wolność mierzona prawdą. Komentarz do encykliki papieża Jana Pawła II „Veritatis splendor”*, w: Jan Paweł II, *Encyklika „Veritatis splendor”*, Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, Wrocław 1998, p. 188.

³ Cf.. VS, introduction.

z niego działaniu w ramach rzeczywistości stworzonej³. Prawda objawiana w porządku normatywnym posiada zatem znaczenie w kształtowaniu relacji, przyczyniających się do przymnażania dobra wspólnego. Przedmiotem refleksji w niniejszym artykule będzie określenie społecznych konsekwencji prawdy moralnej, przy założeniu istotowej relacji pomiędzy osobą a wspólnotą, co cechuje personalizm będący wyznacznikiem nauczania Karola Wojtyły/Jana Pawła II. Społeczne konotacje prawdy moralnej stanowią jedną z zasadniczych myśli przewodnich katolickiej nauki społecznej w obrębie takich dziedzin aktywności człowieka, jak kultura, naród, polityka oraz kwestia społeczna.

1. NORMATYWNOŚĆ PRAWDY

Tradycja filozoficzna, wyrażająca się w klasycznej koncepcji prawdy, posiada swój fundament w zdolności człowieka do adekwatnego opisywania rzeczywistości. Ów opis ma przy tym na celu wyróżnienie elementów kluczowych i drugorzędnych, nienawiązujących wprost do istoty bytu⁴. Moralność chrześcijańska tymczasem nie wyczerpuje się w opisie rzeczywistości przy użyciu zasad i wartości inspirowanych ewangelicznie. Jej cel stanowi wskazanie norm, których urzeczywistnianie będzie zacieśniało relację człowieka z Bogiem, który jest pełnią dobra, miłości, którego istnienie jest w pewnej mierze misterium. „Prawda Boga jest Jego mądrością, która kieruje całym porządkiem stworzenia i rządzenia światem. Tylko Bóg, który stworzył niebo i ziemię, może sam dać prawdziwe poznanie każdej rzeczy stworzonej w jej relacji do Niego”⁵. Autorzy *Katechizmu Kościoła Katolickiego* wskazują zatem na praktyczny aspekt prawdy, z uwagi na to, że codzienność człowieka winna być naznaczona autentycznością. Mądrość serca, którą postulują autorzy natchnieni, jest tym pełniejsza, im człowiek silniej

³ Por. VS, wstęp.

⁴ Por. J. Prus, *Teorie prawdy: klasyczna, korespondencyjna i semantyczna – próba uściślenia relacji*, „Rocznik Filozoficzny Ignatianum”, XXXIV/(2)2018, s. 63.

⁵ *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Pallottinum, Poznań 2009, 216 (cyt. dalej: KKK).

plays a role in shaping relationships that contribute to the expansion of the common good. The purpose of this article is to present social consequences of moral truth, assuming an essential relationship between person and community, which is typical for the personalism that determines the teachings of Karol Wojtyła/John Paul II. Social connotations of moral truth constitute one of the fundamental, guiding thoughts of Catholic social teaching within such fields of human activity as culture, nation, politics and social matters.

1. NORMATIVITY OF TRUTH

Philosophical tradition, as expressed in the classical concept of truth, is based on man's ability to adequately describe reality and to indicate its key and secondary features that do not refer directly to the essence of being⁴. Meanwhile, Christian morality does not limit itself to describing reality using principles and values inspired by the Gospels; morality is, above all, about indicating realization of norms which will strengthen man's relationship with God, who is the fullness of goodness and love, and whose existence is to some extent a mystery. "God's truth is his wisdom, which commands the whole created order and governs the world. God, who alone made heaven and earth, can alone impart true knowledge of every created thing in relation to himself"⁵. Therefore, the authors of the *Catechism of the Catholic Church* point at the practical aspect of truth, where authenticity will characterize people's everyday lives. This wisdom, as advocated by the inspired authors, grows more complete when man fully concentrates on implementing the norms of God's law. The personal factor is intrinsically linked to moral truth, for it reflects the specificity of truth. Thus, in addition to his rational faculties, man must express readiness for a kind of openness to revealed doctrine, the capacity for dialogue, and empathy for others, with the ultimate aim

⁴ Cf. J. Prus, *Teorie prawdy: klasyczna, korespondencyjna i semantyczna – próba uściślenia relacji*, „Rocznik Filozoficzny Ignatianum”, XXXIV/(2)2018, p. 63.

⁵ *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Pallottinum, Poznań 2009, 216 (quoted further: KKK).

skoncentruje się na urzeczywistnianiu norm prawa Bożego. Czynniki osobowy czy wręcz ludzki jest nieodłącznie związany z prawdą moralną, w aspekcie ukazania jej specyfiki. Człowiek poza zdolnościami rozumowymi winien więc wyrażać gotowość do swoistej otwartości na naukę objawioną, zdolność do dialogowania, a także wczucia się w sytuację drugiego człowieka, mając na celu odkrywanie kolejnych pokładów dobra⁶. „Światło prawdy”, o którym pisze Jan Paweł II w *Veritatis splendor*, może skutecznie oddziaływać na naturę człowieka i skłaniać ku określonym aktywnościom jedynie pod warunkiem istnienia odpowiedniej dyspozycji jednostki, potwierdzającej wolę zacieśnienia relacji z Bogiem, co decyduje o jakości czynów ludzkich⁷.

Z uwagi na wielość nurtów teologicznych i filozoficznych, w ramach których funkcjonuje również etyka, można wyodrębnić różne definicje teologii moralnej, nawiązującej zawsze do ludzkiego działania. Servais T. Pinckaers dokonał w tym zakresie systematyzacji pojęć teologii moralnej, gdzie jedna z propozycji brzmi następująco: „Teologia moralna jest częścią teologii rozpatrującą ludzkie czyny, aby je dostosować do wartości przyczyniających się do rozwoju człowieka, a to w świetle Objawienia”⁸. Obiektywny status wartości bądź niezmienny porządek moralny winny stanowić przedmiot wyboru jednostki. Wybór prawdy obecnej w Objawieniu poszerza zakres wolności, uwzględniając porządek nadprzyrodzony oraz przyczyniając się do rozwoju duchowego⁹. Joachim Pięgsa twierdzi wręcz, iż wolność „słuchając prawdy, urzeczywistnia samą siebie”. Związek wolności i prawdy determinuje docelowo

⁶ Por. P. Olszanowski, *Poszukiwanie prawdy moralnej w życiu i twórczości Johna Henry’ego Newmana*, „Teologia i Moralność”, vol. 13(2018), nr 2(24), s. 173.

⁷ Por. VS 1; H. Ćmiel, *Teologia moralna szczegółowa. Podręcznik dla studentów teologii*, Paulianum, Jasna Góra – Częstochowa 2005, s. 497-498; E.C. Merino, R.G. de Haro, *Teologia moralna fundamentalna*, tłum. A. Liduchowska, Wydawnictwo m, Kraków 2004, s. 288-289.

⁸ S.T. Pinckaers, *Źródła moralności chrześcijańskiej. Jej metoda, treść, historia*, przeł. A. Kuryś, W drodze, Poznań 1994, s. 31.

⁹ Por. VS 85.

of discovering multiple layers of goodness⁶. “The light of truth” of which John Paul II writes in *Veritatis splendor* has an effective impact on human nature. This light induces man to certain behaviors, provided he has a suitable disposition that confirms the will to strengthen his relationship with God, which in turn determines the quality of human acts⁷.

Due to the complexity of theological and philosophical currents (for which ethics are defined, after all), various definitions of moral theology can be distinguished. This theology always refers to human deeds. In this respect, Servais T. Pinckaers devised a system of the concepts of moral theology. One of his suggestions reads as follows: “Moral theology is a part of theology that considers human acts in order to align them with values that contribute to human development in the light of Revelation”⁸. An objective status of values or an immutable moral order should be the basis of an individual’s choice. Choosing the truth present in Revelation expands the scope of freedom, taking into account the supernatural order and contributing to spiritual development⁹. Joachim Piesga expounds upon this concept, claiming that freedom “realizes itself by listening to the truth”. The relationship of freedom and truth ultimately determines the sense of responsibility that has a relational nature¹⁰. Therefore, man transcends towards spiritual goodness, contributing to growth in ontic and ethical perfection. This process, accompanied by an element of common good, involves both the individual and the community¹¹.

⁶ Cf. P. Olszanowski, *Poszukiwanie prawdy moralnej w życiu i twórczości Johna Henry’ega Newmana*, „Teologia i Moralność”, vol 13(2018), nr 2(24), p. 173.

⁷ Cf. VS 1; H. Ćmiel, *Teologia moralna szczegółowa. Podręcznik dla studentów teologii*, Paulianum, Jasna Góra – Częstochowa 2005, p. 497-498; E.C. Merino, R.G. de Haro, *Teologia moralna fundamentalna*, tłum. A. Liduchowska, Wydawnictwo m, Kraków 2004, pp. 288-289.

⁸ P.T. Pinckaers, *Źródła moralności chrześcijańskiej. Jej metoda, treść, historia*, przeł. A. Kuryś, W drodze, Poznań 1994, p. 31.

⁹ Cf. VS 85.

¹⁰ Cf. J. Piesga, *Człowiek – istota moralna. Teologia moralna fundamentalna*, t. I, Uniwersytet Opolski – Wydział Teologiczny, Opole 2022, p. 145.

¹¹ Cf. H. Ćmiel, op. cit., p. 427-428; E.C. Merino, R.G. de Haro, op. cit., p. 92.

poczucie odpowiedzialności, posiadającej naturę relacyjną¹⁰. Człowiek zatem transcenduje siebie w kierunku dóbr duchowych, przyczyniając się do podnoszenia stopnia doskonałości ontycznej i etycznej. Ów proces dotyczy zarówno jednostki, jak i wspólnoty, gdzie dodatkowo pojawia się element dobra wspólnego¹¹.

Normatywność prawdy w teologii moralnej jest ukształtowana na gruncie nauki ewangelicznej. Właściwa interpretacja Pisma Świętego skutkuje wyodrębnieniem zasad moralności chrześcijańskiej. Proklamowanie norm społecznych o genezie biblijnej stanowi element składowy misji ewangelizacyjnej, realizowanej przez Kościół w świecie. Chrześcijanie i wspólnota Kościoła stają się w tym układzie szczególnie odpowiedzialni za integralny rozwój¹². Zgodnie z nauczaniem zawartym w encyklice *Veritatis splendor* treści norm moralnych są charakteryzowane przez dwie znamienne cechy, a mianowicie mają charakter zinternalizowany i powszechny. Fakt zinternalizowania treści norm moralnych wynika z faktu, iż zasady postępowania o charakterze chrześcijańskim sięgają do najgłębszych pokładów natury człowieka, ku sferze jedności duchowej i cielesnej osoby, określając w ten sposób jej naturę. Z pokładów ludzkiej osobowości jest wyprowadzane powołanie mężczyzny i kobiety, kontynuujące proces dalszego stwarzania świata¹³. Analizując zagadnienie internalizacji treści norm moralnych, Jan Paweł II powołuje się na *Instrukcję o szacunku dla rodzącego się życia ludzkiego i o godności jego przekazywania „Donum vitae” (1987)* Kongregacji Nauki Wiary: „Naturalne prawo moralne wyraża i wskazuje cele, uprawnienia i obowiązki, których podstawą jest cielesna i duchowa natura osoby ludzkiej. Przeto nie może być ono pojmowane po prostu jako zbiór norm biologicznych, lecz winno być określane jako rozumny porządek, według którego człowiek jest powołany przez Stwórcę do

¹⁰ Por. J. Piegsa, *Człowiek – istota moralna. Teologia moralna fundamentalna*, t. I, Uniwersytet Opolski – Wydział Teologiczny, Opole 2022, s. 145.

¹¹ Por. H. Ćmiel, dz. cyt., s. 427-428; E.C. Merino, R.G. de Haro, dz. cyt., s. 92.

¹² Por. J. Nagórny, *Teologiczna interpretacja moralności Nowego Przymierza*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2009, s. 32-33.

¹³ Por. VS 50.

Normativity of truth in moral theology is formed on the basis of evangelical teaching. A correct interpretation of Scripture results in the formulation of the principles of Christian morality. The proclamation of social norms based on biblical roots is a component of the Church's evangelizing mission in the world. In this instance, Christians as well as the community of the Church become particularly responsible for integral development¹². The content of moral norms, according to the teachings presented in the encyclical *Veritatis splendor*, has two notable characteristics, internalization and universality. Thus the rules of Christian conduct apply to the deepest layers of human nature, where reference to the spiritual and bodily unity of the person is made. This is how the nature of man is properly defined. From layers of human personality, one derives the vocation of man and woman, who contribute in turn to the process of further creation of the world¹³. Regarding the internalization of moral norms, John Paul II refers to the *Instruction on respect for human life in its origin and the dignity of procreation "Donum vitae"* (1987) published by the Congregation for the Doctrine of the Faith: "The natural moral law expresses and lays down the purposes, rights and duties which are based upon the bodily and spiritual nature of the human person. Therefore, it cannot be understood simply as a set of biological norms, but must be defined as a rational order according to which man is called by the Creator to direct and regulate his life and his actions"¹⁴. Reference to goodness gives moral significance to human inclinations and actions¹⁵, making the world a better place and, above all, actualizing the potential for goodness present in the nature of every human being¹⁶. The second characteristic feature of the content of moral norms is universality. Every human being endowed with reason and free will possesses the capacity to realize norms that express, for one, natural

¹² Cf. J. Nagórny, *Teologiczna interpretacja moralności Nowego Przymierza*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2009, pp. 32-33.

¹³ Cf. VS 50.

¹⁴ Quoted after: *ibidem*.

¹⁵ Cf. J. Nagórny, *op. cit.*, p. 35.

¹⁶ Cf. VS 50; H. Ćmiel, *op. cit.*, p. 506.

kierowania i regulowania swoim życiem i swoim działaniem”¹⁴. Odniesienie do dobra nadaje znaczenie moralne wszelkim skłonnościom i działaniom człowieka¹⁵, w ten sposób aktualizując potencjał dobra, ukryty w naturze każdego człowieka, i tym samym czyniąc świat lepszym¹⁶. Jak już wspomniano, drugą cechą treści norm moralnych jest powszechność. Każdy człowiek obdarzony rozumem, a także wolną wolą posiada tym samym zdolności do urzeczywistniania norm, wyrażających przykładowo prawo naturalne. Etos każdej jednostki jest jedyny w swoim rodzaju, mając swoje źródło w niepowtarzalnym charakterze natury osoby. Obiektywny porządek moralny nie oznacza kolektywizacji. Każda osoba we właściwy sobie sposób osiąga ideały doskonałości, których wspólnym mianownikiem jest nauka Boża¹⁷.

Szczególną rolę w praktycznym stosowaniu zasad moralności odgrywa sumienie, będące władzą każdego człowieka. Decyzje podejmowane w sumieniu, wynikające z czystych intencji, wyrażają pragnienie prawdy lub coraz wyższych dóbr. Owo poszukiwanie wartości i norm określa dynamikę bytu osobowego, chociażby w aspekcie formowania sumienia, by z coraz większą pewnością i konsekwencją urzeczywistnić porządek moralny: „Kościół pragnie jedynie służyć sumieniu, pomagać mu, aby nie poruszał nim każdy powiew nauki na skutek oszustwa ze strony ludzi (por. Ef 4,14) i aby nie odchodziło ono od prawdy o dobru człowieka, ale by – zwłaszcza w sprawach trudniejszych – mogło pewną

¹⁴ Cyt. za: tamże.

¹⁵ Por. J. Nagórny, dz. cyt., s. 35.

¹⁶ Por. VS 50; H. Ćmiel, dz. cyt., s. 506.

¹⁷ Por. VS 51; E.C. Merino, R.G. de Haro, dz. cyt., s. 92.

Powszechność norm moralnych została bezpośrednio wyrażona w wezwaniu do przestrzegania przykazania miłości Boga i bliźniego, na co zwrócił uwagę Jan Paweł II już na początku encykliki *Veritatis splendor*: „Tym [tzn. Bogiem – J.S.], który jedynie jest godzien, by Go kochać ‘całym swoim sercem, całą swoją duszą i całym swoim umysłem’ (Mt 22,37); Tym, który jest źródłem szczęścia człowieka. Jezus sprowadza pytanie o to, jakie postępowanie jest moralnie dobre, do jego korzeni religijnych, do uznania Boga – jedynego dobra, pełni życia, ostatecznego celu ludzkiego działania, doskonałego szczęścia”. VS 9.

law. The ethos of each individual is unique, based on the uniqueness of the person's nature. An objective moral order does not translate into collectivisation; each person, in his or her own way, achieves ideals of perfection embedded in God's teaching¹⁷.

The conscience, the authority of every human being, plays a special role in the application of morality. Decisions made by conscience, resulting from pure intentions, express the desire for truth or ever higher goodness. This search for values and norms defines the dynamics of personal existence. For example, regarding the formation of conscience involved in realisation of the moral order with growing certainty and consistency, "The Church puts herself always and only at the service of conscience, helping it to avoid being tossed to and fro by every wind of doctrine proposed by human deceit (cf. Eph 4:14), and helping it not to swerve from the truth about the good of man, but rather, especially in more difficult questions, to attain the truth with certainty and to abide in it"¹⁸. Janusz Nagórny draws his readers' attention to the concept of the Church as a "community of the New Covenant". Law thus belongs to the essence of this community. The Church's assistance in the formation of conscience is essentially a service to all humanity in the process of multiplying the good¹⁹, that is available to everyone, thus emphasising universality as an attribute of normative truth.

¹⁷ Cf. VS 51; E.C. Merino, R.G. de Haro, op.cit., p. 92.

Universality of moral norms has been directly expressed in the call to observe the commandment to love God and neighbour, as John Paul II pointed out at the very beginning of the encyclical *Veritatis splendor*: „God alone is worthy of being loved „with all one's heart, and with all one's soul, and with all one's mind" (Mt 22:37). He is the source of man's happiness. Jesus brings the question about morally good action back to its religious foundations, to the acknowledgment of God, who alone is goodness, fullness of life, the final end of human activity, and perfect happiness". VS 9.

¹⁸ Ibidem, 64.

¹⁹ Cf. J. Nagórny, op. cit., p. 369; H. Ćmiel, op. cit., pp. 502-503.

drogą dojść do prawdy i w niej trwać”¹⁸. Janusz Nagórny zwraca uwagę na koncepcję Kościoła jako na „wspólnotę Nowego Przymierza”. Prawo należy zatem do istoty tejże wspólnoty. Asystowanie Kościoła w formowaniu sumienia jest w gruncie rzeczy służbą całej ludzkości w procesie przymnażania dobra¹⁹, które jest dostępne dla każdego, podkreślając tym samym powszechność i duchowość jako atrybuty prawdy normatywnej.

2. PRZEDMIOT PRAWDY MORALNEJ W SPOŁECZEŃSTWIE

Zagadnienie prawdy moralnej określa nie tylko jedno z zasadniczych zagadnień nauczania społecznego Kościoła, ale nade wszystko służy przypisaniu katolickiej nauce społecznej teologicznego charakteru, czy wręcz przynależności do dziedziny teologii moralnej. Owo stwierdzenie zostało w następujący sposób wyrażone w *Veritatis splendor*: „jak to wynika z nauki społecznej Kościoła, która ‘należy (...) do dziedziny (...) teologii, zwłaszcza teologii moralnej’ – oraz z jej prezentacji przykazania, które rządzą życiem społecznym, gospodarczym i politycznym”²⁰. Wartość czy zasada prawdy jest obecna w takich kluczowych dla życia człowieka obszarach, jak kultura, naród, polityka oraz kwestia społeczna (wraz ze sferą gospodarczą). Zgłębianie tajemnic rzeczywistości stworzonej przy ciągłym odniesieniu do misterium wiary służy postępowi moralnemu, który znalazł swój wyraz nie tylko w encyklice *Veritatis splendor*, ale także w innych dokumentach nauczania społecznego Kościoła, takich jak: Pius XI, *Encyklika „Mit brennender Sorge”*; Jan XXIII, *Encyklika „Pacem in terris”*; Drugi Sobór Watykański, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”*; Jan Paweł II, *Encyklika „Centesimus annus”*.

¹⁸ Tamże, 64.

¹⁹ Por. J. Nagórny, dz. cyt., s. 369; H. Ćmiel, dz. cyt., s. 502-503.

²⁰ VS 99.

2. OBJECT OF MORAL TRUTH IN SOCIETY

Not only does the question of moral truth define one of the fundamental issues of the Church's social teaching, it also helps to assign a theological character to this teaching. The question of moral truth introduces the Church's social teaching to moral theology, as it has been expressed in *Veritatis splendor*. This is clearly seen in the Church's social teaching, which "belongs to the field... of theology and particularly of moral theology," and from her presentation of commandments governing social, economic and political life²⁰. The value or principle of truth is present in such key areas of human life as culture, nation, politics, and social matters (including the economic sphere). Exploring the secrets of reality created with a constant reference to the mystery of faith nurtures moral progress expressed not only in the encyclical *Veritatis splendor*, but in other documents of the Church's social teaching, such as: Pius XI, *Encyclical "Mit brennender Sorge"*; John XXIII, *Encyclical "Pacem in terris"*; Second Vatican Council, *Pastoral Constitution on the Church in the Modern World "Gaudium et spes"*; and John Paul II, *Encyclical "Centesimus annus"*.

2.1. Truth in culture

Culture expresses the way humans exist. Culture is therefore inherently human and encompasses every human activity. A broad understanding of culture has been presented in the *Pastoral Constitution on the Church in the Modern World 'Gaudium et spes'*: "The word 'culture' in its general sense indicates everything whereby man develops and perfects his many bodily and spiritual qualities; he strives by his knowledge and his labour, to bring the world itself under his control"²¹. Humanization of the world encompasses social relations and is reflected

²⁰ VS 99.

²¹ *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Nowe tłumaczenie*, Pallottinum, Poznań 2002, 53 (cyt. dalej: KDK).

2.1. Prawda w kulturze

Kultura wyraża sposób istnienia człowieka, a zatem jest z założenia ludzka i obejmuje ogół działalności osoby. Owo szerokie rozumienie kultury zostało określone w *Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”*: „Słowem kultura w znaczeniu ogólnym określa się wszystko, za pomocą czego człowiek doskonali i rozwija różnorodne dary ducha i ciała, usiłuje dzięki poznaniu i pracy podporządkować swojej władzy świat (...)”²¹. Humanizowanie świata obejmuje relacje społeczne, a także jest odzwierciedlone na przestrzeni dziejów. W dokumentach soborowych akcent pada na społeczny i historyczny aspekt kultury. Jest on ufundowany na niezmiennej prawdzie etyczno-moralnej, wyrażanej przez każdą jednostkę według jej uzdolnień, będących formami ekspresji tożsamości osoby²². Owa różnorodność w dążeniu do doskonałości wyraża piękno świata, gdzie dla każdego jest miejsce w planach Bożej opatrności²³. Harmonia rzeczywistości doczesnej stanowi wyzwanie dla społeczności każdego czasu. Jedność w świecie wyraża coraz pełniejsze istnienie lub zyskiwania na prawdziwości, stosując scholastyczne rozróżnienia właściwe metafizyce²⁴.

Jan Paweł II w encyklice *Veritatis splendor* wskazuje nade wszystko na osobowy charakter kultury, wybrzmiewający w całym nauczaniu Papieża i nawiązujący tym samym do Drugiego Soboru Watykańskiego. W kulturze wyrażają się różne koncepcje człowieka, przy czym kluczowe jest zawsze zachowanie zmysłu moralnego. „Jak jednak uczy nas historia i doświadczenie, u podstaw tych sytuacji [tzn. sytuacji niesprawiedliwości – J.S.] nietrudno jest odnaleźć przyczyny w swej istocie

²¹ *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Nowe tłumaczenie*, Pallottinum, Poznań 2002, 53 (cyt. dalej: KDK).

²² Por. tamże; S. Olejnik, *Teologia moralna życia społecznego*, Włocławskie Wydawnictwo Diecezjalne, Włocławek 2000, s. 353.

²³ Por. KDK 59.

²⁴ Por. M.A. Krąpiec, *Dzieła. Metafizyka. Zarys teorii bytu*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 2000, s. 138-139.

throughout history. The Council documents reference the social and historical aspects of culture based on an unchanging ethical and moral truth expressed by each individual, according to gifts that express his or her identity²². This diversity in the pursuit of perfection expresses the beauty of the world in which, according to God's plan, there is a place for everyone²³. The harmony of temporal reality is a constant challenge for communities. Unity in the world is an expression of an ever more complete existence and the process of gaining truthfulness, while applying scholastic distinctions characteristic for metaphysics²⁴.

In his encyclical *Veritatis splendor*, John Paul II emphasizes the personal nature of culture which resounds throughout the Pope's entire teaching and thus refers to the Second Vatican Council. Differing concepts of human being are expressed in culture. The key issue is that moral sense is always maintained. "But as history and personal experience show, it is not difficult to discover at the bottom of these situations [the situations of injustice – J.S] causes which are properly 'cultural,' linked to particular ways of looking at man, society and the world. Indeed, at the heart of the issue of culture we find the moral sense, which is in turn rooted and fulfilled in the religious sense"²⁵. It is the task of individuals and social institutions to promote worldwide a holistic vision of man, in which all transformations are not limited solely to progress, but following the teaching of John Paul II, indicate the necessity of integral development²⁶. This translates into gradual growth in the realization of the principle of the common good²⁷. The importance of the postulate of the integrity of culture is increasing in the face of various threats enumerated by Tadeusz Borutka in his

²² Cf. *ibidem*; P. Olejnik, *Teologia moralna życia społecznego*, Włocławskie Wydawnictwo Diecezjalne, Włocławek 2000, p. 353.

²³ Cf. KDK 59.

²⁴ Cf. M.A. Krąpiec, *Dzieła. Metafizyka. Zarys teorii bytu*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 2000, pp. 138-139.

²⁵ Cf. VS 98.

²⁶ Cf. A. Dudek, *Kultura*, w: *Encyklopedia nauczania społecznego Jana Pawła II*, red. A. Zwoliński, POLWEN, Radom 2003, p. 261.

²⁷ Cf. KDK 26.

‘kulturowe’, to znaczy związane z określonymi wizjami człowieka, społeczeństwa i świata. W rzeczywistości istotę kwestii kulturowej stanowi zmysł moralny, którego podłożem i wypełnieniem jest zmysł religijny”²⁵. Zadanie jednostek, a także instytucji społecznej, stanowi promowanie w świecie holistycznej wizji człowieka, w której wszelkie przemiany nie są ograniczone tylko do postępu. Kontynuując kierunek nauczania Jana Pawła II, należy stwierdzić, iż owe przemiany wyrażają konieczność integralnego rozwoju²⁶, który oznacza coraz pełniejsze urzeczywistnianie zasady dobra wspólnego²⁷. Postulat integralności kultury zyskuje na doniosłości w obliczu różnego rodzaju zagrożeń, które wylicza Tadeusz Borutka w swojej pracy *Nauczanie społeczne papieża Jana Pawła II*. Pośród owych niebezpieczeństw są wymieniane wszelkiego rodzaju redukcjonizmy, ograniczające kulturę tylko i wyłącznie do wybranego aspektu rzeczywistości. Współcześnie obserwowane jest również nasilenie tendencji do rozumienia kultury jako medium egoistycznych interesów, które zawłaszczają ogół doświadczeń innych jednostek i grup²⁸. Owe zagrożenia skutkują, jak nietrudno przewidzieć, relatywizmem, a także antagonizmami w kwestiach tak zasadniczych, jak relacje między naturą a kulturą lub między narodami.

W kontekście prawdy obecnej w kulturze Jan Paweł II zwracał uwagę nade wszystko na chrześcijański wymiar kultury²⁹. Kultura ludzka służy wyrażaniu człowieczeństwa i kształtowaniu relacji, które będą faktycznie ubogacały jednostkę i społeczeństwa. *Konstytucja duszpasterska* podkreśla znaczenie orędzia Chrystusowego w procesie tworzenia coraz doskonalszego świata (w sensie przewyższania grzechu i poczucia winy), a zarazem coraz bardziej wolnego (poprzez służbę

²⁵ Por. VS 98.

²⁶ Por. A. Dudek, *Kultura*, w: *Encyklopedia nauczania społecznego Jana Pawła II*, red. A. Zwoliński, POLWEN, Radom 2003, s. 261.

²⁷ Por. KDK 26.

²⁸ Por. T. Borutka, *Nauczanie społeczne papieża Jana Pawła II*, Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej, Kraków 1994, s. 242-243.

²⁹ Por. Jan Paweł II, *Przemówienie wygłoszone 2 czerwca 1980 roku w UNESCO*, <https://teologiapolityczna.pl/jan-pawel-ii-przemowienie-wygloszone-2-czerwca-1980-roku-w-unesco> (30.6.2023).

book, *Social Teaching of Pope John Paul II*. Among these dangers are all types of reductionism that limit culture only to a selected aspect of reality. There is also a contemporary tendency to understand culture as a medium for selfish interests that appropriate the total experience of individuals and other groups²⁸. Predictably, these threats result in relativism and antagonism of issues as fundamental as the relationships between nature and culture, or between nations.

In the context of truth present in culture, it must be said that John Paul II paid attention mainly to the Christian dimension of culture²⁹. Human culture is meant to express humanity and to shape relationships that will truly enrich both the individual and society. *The Pastoral Constitution* emphasises the importance of the message of Christ in the process of creating a world that continues to aspire toward perfection (in the sense of overcoming sin and guilt) and freedom (by serving the truth). “The Gospel of Christ constantly renews the life and culture of fallen man, it combats and removes the errors and evils resulting from the permanent allurements of sin (...). Thus the Church, in the very fulfillment of her own function, stimulates and advances human and civic culture; by her action, also by her liturgy, she leads them toward interior liberty”³⁰. In Stanisław Olejnik’s view, Jesus leads man to more fully realize the truth. In addition, the authenticity of preaching, indispensable in preaching the Word that transforms the world, increases. At the same time, Christian culture provides a better understanding of the essence of man’s personal nature, open to the good and ready to cooperate in building the Kingdom of God. Through cultural activities with the complicity of the Church, people are bringing the world closer to the noble ideals of spirituality³¹.

²⁸ Cf. T. Borutka, *Nauczanie społeczne papieża Jana Pawła II*, Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej, Kraków 1994, pp. 242-243.

²⁹ Cf. Jan Paweł II, *Przemówienie wygłoszone 2 czerwca 1980 roku w UNESCO*, <https://teologiapolityczna.pl/jan-pawel-ii-przemowienie-wygloszone-2-czerwca-1980-roku-w-unesco> (30.6.2023).

³⁰ KDK 58.

³¹ Cf. P. Olejnik, op. cit., pp. 358-359.

prawdzie). „Dobra nowina Chrystusowa odnawia ustawicznie życie i kulturę upadłego człowieka oraz zwalcza i usuwa błędy i zło, płynące z ciągle grożącego człowiekowi zwodzenia przez grzech. (...) W ten sposób Kościół wypełniając własne zadanie, tym samym pobudza i nakłania do kultury życia osobistego i społecznego i działalnością swoją, także liturgiczną, wychowuje człowieka do wewnętrznej wolności”³⁰. W ocenie Stanisław Olejnika Jezus prowadzi człowieka do poznawania coraz pełniejszej prawdy. Jednocześnie wzrasta autentyzm przepowiadania, niezbędny w głoszeniu Słowa przemieniającego świat. Ponadto chrześcijańska kultura umożliwia lepsze zrozumienie tajników natury osobowej człowieka otwartego na dobro, gotowego do współdziałania w budowaniu królestwa Bożego. Przez działalność kulturową – przy współdziałaniu Kościoła – ludzie przybliżają świat do szczytnych ideałów duchowości³¹.

2.2. Prawda w odniesieniu do narodu

W nauczaniu społecznym Kościoła naród stanowi zarówno kategorię moralną – mając na uwadze porządek normatywny, rzutujący na postawy i role społeczne, struktury, obyczaje itd. – jak również kategorię politologiczną, przykładowo w aspekcie genezy państwa. W encyklice *Veritatis splendor*, w części dotyczącej społecznych i politycznych konsekwencji moralności chrześcijańskiej, wskazuje się w pierwszej kolejności na niewłaściwe odniesienie do narodu, czy też patologiczne relacje między wspólnotami naturalnymi³². Zanim jednak zostaną poddane analizie owe negatywne zjawiska, warto przeanalizować koncepcję narodu w nauczaniu Jana Pawła II w aspekcie pozytywnym. Tadeusz Borutka, dokonując charakterystyki wizji narodu w nauczaniu Polskiego Papieża, akcentował – oczywiście poza naturalnym – personalistyczny charakter narodu. Innymi słowy, naród jest związany z życiem osoby, przy zachowaniu godności osobowej oraz praw człowieka (czy też w ogóle praw

³⁰ KDK 58.

³¹ Por. S. Olejnik, dz. cyt., s. 358-359.

³² Por. VS 99.

2.2. Truth in relation to the nation

In the Church's social teachings, the nation is a moral category with regard to the normative order that affects attitudes and social roles, structures, customs, and other norms. The teachings also express some political guidance in the sense of defining, for example, the origins of the state. In the encyclical *Veritatis splendor*, in the section where the social and political consequences of Christian morality are presented, the author describes inappropriate reference to national or pathological relations between natural communities³². However, before we analyze these negative phenomena, it is suggested to analyze the positive concepts of the nation as presented in the teachings of John Paul II. When analysing the vision of the nation in the Polish Pope's teaching, Tadeusz Borutka emphasized, apart from the natural character, a personalistic character of the nation. In other words, the nation is linked to lives of each person and serves to express personality, while preserving personal dignity and human rights (or subjective rights in general) as inviolable principals embedded in the objective axionormative order of created reality³³. John Paul II, during his pilgrimage to his homeland in 1979, emphasised the personal character of the nation and tried to enumerate essential elements of that community: "If it is true that the history of a nation should be understood through each individual in that nation, then at the same time it is impossible to understand a person otherwise than in that community that is his or her nation. Obviously this is not the only community. It is, however, a special community, perhaps the closest one to the family, and the most important for the spiritual history of man"³⁴. In his speech, the Pope, following his line of thought, referred to the Polish nation and emphasized the importance of Christianity in discovering

³² Cf. VS 99.

³³ Cf. T. Borutka, op. cit., p. 159.

³⁴ *Homilia Jana Pawła II wygłoszona podczas Mszy św. na Placu Zwycięstwa (1979)*, <https://www.ekai.pl/dokumenty/homilia-jana-pawla-ii-wygloszona-podczas-mszy-sw-na-placu-zwyciestwa/> (23.6.2023), 3.

podmiotowych) jako nienaruszalnych principiów, wkomponowanych w obiektywny porządek aksjonormatywny rzeczywistości stworzonej³³. Papież z Polski podczas pielgrzymki do ojczyzny w 1979 roku wskazał na personalistyczny charakter narodu, podejmując próbę wyróżnienia istotnych elementów tejże wspólnoty: „Jeśli jest rzeczą słuszną, aby dzieje narodu rozumieć poprzez każdego człowieka w tym narodzie – to równocześnie nie sposób zrozumieć człowieka inaczej jak w tej wspólnotcie, którą jest jego naród. Wiadomo, że nie jest to wspólnota jedyna. Jest to jednakże wspólnota szczególna, najbliższej chyba związana z rodziną, najważniejsza dla dziejów duchowych człowieka”³⁴. W swojej dalszej wypowiedzi Papież, kontynuując swoją myśl, odnosi się do narodu polskiego, ale także podkreśla znaczenie chrześcijaństwa w odkrywaniu człowieczeństwa, czy też w kształtowaniu historii, dla której osoba będzie zawsze centralnym punktem odniesienia³⁵.

Wartości, obyczaje czy historia, wyrażające tożsamość narodową, są przekazywane nade wszystko w rodzinie. W *Familiaris consortio* Papież wskazuje na rodziców jako nauczycieli „cnót społecznych” stymulujących rozwój społeczeństw³⁶, poczynając od grup pierwotnych, gdzie formowana jest osobowość jednostek. Postawa macierzyństwa i ojcostwa pozwala w pełniejszym stopniu zrozumieć konieczność bezinteresownego działania, będącego odzwierciedleniem tego co ludzkie w obrębie rodziny oraz w aspekcie państwa³⁷. Początkowe odniesienie do narodu, formowane w rodzinie, jest następnie pogłębiane w placówkach edukacyjnych, kulturowych i tym podobnych, których obecność posiada znaczący wpływ na dobro wspólne.

Analizowanie relacji do narodu przy uwzględnieniu dobra osoby, a także zasad moralności ewangelicznej, stanowi skuteczne

³³ Por. T. Borutka, dz. cyt., s. 159.

³⁴ *Homilia Jana Pawła II wygłoszona podczas Mszy św. na Placu Zwycięstwa (1979)*, <https://www.ekai.pl/dokumenty/homilia-jana-pawla-ii-wygloszona-podczas-mszy-sw-na-placu-zwyciestwa/> (23.6.2023), 3.

³⁵ Por. tamże; S. Olejnik, dz. cyt., s. 351.

³⁶ Por. Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Familiaris consortio”*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 1981, 42 (cyt. dalej: FC).

³⁷ Por. tamże, 43.

humanity, or in shaping history, for which the person will always be the point of reference³⁵.

The values, customs, and history that express national identity are expressed, above all, in the family. *Familiaris consortio* describes parents as teachers of the ‘social virtues’ that stimulate development of societies³⁶, starting with primary groups, where the personality of individuals is formed. The attitude of motherhood and fatherhood makes it possible to understand the necessity of selflessness as a reflection of what is human within the family and in the aspect of the state³⁷. Initial reference to the nation formed in the family is later deepened in educational and cultural institutions. The presence of these institutions has a significant impact on the common good.

Analysis of the relationship to the nation that takes into account the good of the person as well as the principles of evangelical morality is an effective safeguard against inappropriate concepts of a nation, which often are expressed in ideological form. In this perspective, the thought expressed by Pius XI in his encyclical *Mit brennender Sorge* appears to be adequate. Although the threat of national socialism has been averted, it should always be reminded that the nation itself is not the source of norms³⁸. John Paul II reminds us in *Veritatis splendor*³⁹

³⁵ Cf. *ibidem*; P. Olejnik, *op. cit.*, p. 351.

³⁶ Cf. Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Familiaris consortio”*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 1981, 42 (cyt. dalej: FC).

³⁷ Cf. *ibidem*, 43.

³⁸ This is how Pius XI defines the indispensability of taking into account the objective moral order in defining the good (or even postulates) of the nation: „In the light of this principle one must judge the axiom: “that „right is common utility”. A proposition which may be given a correct significance, it means that what is morally indefensible, can never contribute to the good of the people. Already the pagans of old recognised that this sentence, in order to be truly correct, had to be inverted and read: „Nothing can be useful, if it is not at the same time morally good. Something is morally good not because it is useful, but something is useful because it is morally good”. This principle, detached from this moral norm, would mean a perpetual state of war between individual nations”. Pius XI., *Encyclical „Mit brennender Sorge” (1937)*, https://www.vatican.va/content/pius-xi/de/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_14031937_mit-brennender-sorge.html (29.6.2023)40 (cited further: MbS).

³⁹ Cf. VS 99.

zabezpieczenie przed niewłaściwą koncepcją narodu, przyjmującą często ideologiczne formy wyrazu. W tejże kwestii powraca myśl wyrażona przez Piusa XI w encyklice *Mit brennender Sorge*. Zagrożenie narodowym socjalizmem zostało wprawdzie zażegnane, tym niemniej należy wciąż przypominać, iż naród sam w sobie nie jest źródłem norm³⁸. Jan Paweł II przypomina w *Veritatis splendor*³⁹ oraz w *Centesimus annus*⁴⁰ o istnieniu współczesnych form totalitaryzmu, w których m.in. w imię narodu jest kwestionowany obiektywny porządek moralny, z kolei miejsce Boga zastępują skrajnie indywidualistyczne lub szowinistyczne elementy: „(...) totalitaryzm rodzi się z negacji obiektywnej prawdy: jeżeli nie istnieje prawda transcendentna, przez posłuszeństwo której człowiek zdobywa swą pełną tożsamość, to nie istnieje też żadna pewna zasada, gwarantująca sprawiedliwe stosunki pomiędzy ludźmi. Istotnie, ich klasowe, grupowe i narodowe korzyści nieuchronnie przeciwstawiają jednych drugim”⁴¹. Konfliktogenność w aspekcie braku obiektywnej prawdy jest nawiązaniem do nauczania Drugiego Soboru Watykańskiego, według którego zakwestionowanie podmiotowości wspólnot generuje wojny, pomnażając poczucie niesprawiedliwości⁴². Ojcowie

³⁸ Pius XI w następujący sposób określa nieodzowność uwzględniania obiektywnego porządku moralnego w definiowaniu dobra – czy nawet postulatów – narodu: „Właśnie w świetle tej zasady trzeba ocenić aksjomat: ‘Prawem jest to, co narodowi przynosi pożytek’. Można wprawdzie zdaniu temu nadać sens właściwy, jeżeli się je rozumie w tym znaczeniu, że to, co jest moralnie złe, nigdy nie może być prawdziwie korzystne dla dobra narodu. Już dawni poganie uznali, że zdanie to, by mogło być naprawdę poprawne, musi być odwrócone i brzmieć: ‘Jest niemożliwe, by coś było pożyteczne, jest równocześnie nie jest moralne dobre. I nie dlatego jest coś moralnie dobre, że jest pożyteczne, lecz dlatego jest pożyteczne, że jest moralnie dobre’. Owa zasada, oderwana od tej normy moralnej, oznaczałoby bezustanny stan wojny pomiędzy poszczególnymi narodami”. Pius XI., *Encyklika „Mit brennender Sorge” (1937)*, https://www.vatican.va/content/pius-xi/de/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_14031937_mit-brennender-sorge.html (29.6.2023), 40 (cyt. dalej: MbS).

³⁹ Por. VS 99.

⁴⁰ Por. Jan Paweł II, *Encyklika „Centesimus annus”*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 1991, 44 (cyt. dalej: CA).

⁴¹ Tamże.

⁴² Por. KDK 78.

and in *Centesimus annus*⁴⁰ about the existence of contemporary forms of totalitarianism in which, among other things, the objective moral order is questioned in the name of the nation, and God is replaced by extremely individualistic or chauvinistic elements: “(...) If there is no transcendent truth, in obedience to which man achieves his full identity, then there is no sure principle for guaranteeing just relations between people. Their self-interest as a class, group or nation would inevitably set them in opposition to one another”⁴¹. Lack of objective truth as a source of conflicts is a reference to the teaching of the Second Vatican Council, according to which questioning the subjectivity of communities generates war and raises the sense of injustice⁴². The Council Fathers speak openly about blatant undermining of evangelical principles, which is always destructive to the social order⁴³.

Preserving national identity is one of the essential elements of peace in the world⁴⁴. The Second Vatican Council speaks of the essence of peace when the rights of peoples are observed⁴⁵. Both spiritual and physical references are important, for ultimately they condition integral development. John Paul II speaks explicitly about certain regularity, stating that the negation of truth in the social order leads to marginalization and exploitation, as nations have experienced throughout history⁴⁶. Preserving national identity while cooperating in solidarity is nowadays an effective way of overcoming national and even global crises⁴⁷.

⁴⁰ Cf. Jan Paweł II, *Encyklika „Centesimus annus”*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 1991, 44 (quoted further: CA).

⁴¹ Ibidem.

⁴² Cf. KDK 78.

⁴³ Cf. ibidem, 77.

⁴⁴ Cf. T. Borutka, op. cit., pp. 164-165.

⁴⁵ Cf. KDK 78.

⁴⁶ Cf. VS 99.

⁴⁷ Cf. Benedykt XVI, *Encyklika „Caritas in veritate”*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 2009, 43-44 (quoted further: CV).

soborowi wspominają w tym aspekcie o jawnym podważaniu zasad ewangelicznych, zawsze destrukcyjnym dla porządku społecznego⁴³.

Zachowanie tożsamości narodowej jest jednym z zasadniczych elementów składowych pokoju na świecie⁴⁴. Ojcowie Drugiego Soboru Watykańskiego mówią o istocie pokoju w sytuacji, kiedy są zachowane prawa narodów⁴⁵. Istotne znaczenie posiada w tymże aspekcie zarówno duchowa, jak i fizyczna płaszczyzna odniesień, warunkująca docelowo integralny rozwój. Jan Paweł II akcentuje prawidłowość, iż zanegowanie prawdy w porządku społecznym prowadzi do marginalizacji i wyzysku, czego narody doświadczyły wielokrotnie w historii⁴⁶. Zachowanie tożsamości narodowej przy solidarnej współpracy stanowi współcześnie skuteczny sposób na przezwycięzenie wszelkich kryzysów, również o globalnym zasięgu⁴⁷.

2.3. Prawda w polityce

Z funkcjonowaniem państwa jako pewnej wspólnoty w ujęciu chrześcijańskim jest zasadniczo związana kwestia polityki. Realizowanie konkretnej polityki, a ściślej polityki w sensie właściwym, jest skoncentrowane wokół zdobywania, utrzymania bądź niekiedy pokojowego przekazywania władzy kolejnym ugrupowaniom⁴⁸. Każda władza winna służyć rozwojowi społecznemu, bez względu na fakt, iż politycy prezentują zwykle właściwe sobie programy partyjne. Prawda związana z polityką jest tożsama z dobrem wspólnym zarówno w zakresie walki o władzę, jak też w aspekcie ogólnej troski o społeczeństwo⁴⁹. Jan Paweł II nawiązywał do soborowego określenia dobra wspólnego jako „sumy tych warunków życia społecznego, dzięki którym ludzie, rodziny

⁴³ Por. tamże, 77.

⁴⁴ Por. T. Borutka, dz. cyt., s. 164-165.

⁴⁵ Por. KDK 78.

⁴⁶ Por. VS 99.

⁴⁷ Por. Benedykt XVI, *Encyklika „Caritas in veritate”*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 2009, 43-44 (cyt. dalej: CV).

⁴⁸ Por. T. Borutka, dz. cyt., s. 167.

⁴⁹ Por. VS 101.

2.3. Truth in politics

Politics is fundamentally linked to the functioning of the state as a community in Christian terms. Implementation of a particular policy (politics, in the proper sense) is centered around acquisition, maintenance, and sometimes peaceful transfer of power to successive groups⁴⁸. Any authority should serve social development, even if politicians present their own party programs. The truth associated with politics is identical to the common good, both in terms of the struggle for power and in terms of concern for society as such⁴⁹. John Paul II built on the conciliar definition of the common good described as: “the sum of those conditions of the social life whereby men, families and associations more adequately and readily may attain their own perfection”⁵⁰. Commitment to what makes development possible for all citizens makes politics a tool in building consensus in society, where citizens’ efforts are not wasted on fruitless disputes⁵¹. Peace, in which political activity has its place, should be shaped by truth. Looking with hope toward the future is possible when adequate measures are taken. This is how the current status of a developing society is achieved⁵².

⁴⁸ Cf. T. Borutka, op. cit., p. 167.

⁴⁹ Cf. VS 101.

⁵⁰ KDK 74.

⁵¹ Cf. P. Nitecki, *Polityka*, w: *Encyklopedia nauczania społecznego Jana Pawła II*, red. A. Zwoliński, POLWEN, Radom 2003, p. 373.

⁵² John Paul II, in his message for the World Day of Peace in 1980, entitled *Truth the Power of Peace*, described the importance of truth for politics: „Promoting the truth that gives strength to peace in politics means having the courage to detect in good time latent conflicts and to reexamine at suitable moments problems that have been temporarily defused by laws or agreements that have prevented them from getting worse. Promoting truth also means having the courage to foresee the future: to take into account the new aspirations, compatible with what is good, that individuals and peoples begin to experience as culture progresses, in order to adjust national and international institutions to the reality of humanity on the march.” John Paul II, *Message for the World Day of Peace (1980)* ,<https://papiez.wiara.pl/doc/378707.Prawda-sila-pokoju-1980/3> (25.6.2023), 9; P. Nitecki, op. cit. p. 373..

i grupy społeczne mogą w pełniejszy i szybszy sposób osiągnąć swoją własną doskonałość”⁵⁰. Zaangażowanie na poczet tego, co umożliwia rozwój wszystkich obywatelom, czyni z polityki narzędzie w budowy zgody w społeczeństwie, gdzie wysiłek obywateli nie jest marnowany na bezowocne spory⁵¹. Pokój, w którym ma swój udział aktywność polityczna, winien być kształtowany na prawdzie przy całej różnorodności opcji politycznych. Pełne nadziei ukierunkowanie ku przyszłości ma miejsce przy doborze adekwatnych środków i w obliczu urzeczywistnienia aktualnej dyspozycji społeczeństwa w procesie rozwoju⁵².

W ocenie Jana Pawła II pielęgnowanie prawdy w polityce rozpoczyna się od człowieka, rozwijając jego naturalne władze, determinujące cnoty społeczne. Papież wskazuje w tym kontekście na ogólnie pojmowane zdolności poznawcze jednostki, związane zarówno z opisem rzeczywistości, jak też z przyswajaniem sobie wartości i zasad, wyznaczających kierunek postępowania. Konieczna jest również cierpliwość. Zwiększanie poczucia sprawiedliwości we wspólnotach politycznych jest mozolnym trudem, związanym choćby z ideą rozwoju postawy zaufania do instytucji społecznych. Zgłębianiu prawdy, a także w pewnej mierze autentyczności, sprzyjają relacje przyjaźni, do których wzywa Papież. Uznanie podmiotowości drugiego człowieka jest niezbędne dla rozwoju postawy odpowiedzialności, będącej potwierdzeniem dla

⁵⁰ KDK 74.

⁵¹ Por. P. Nitecki, *Polityka*, w: *Encyklopedia nauczania społecznego Jana Pawła II*, red. A. Zwoliński, Polwen, Radom 2003, s. 373.

⁵² Jan Paweł II w Orędziu na Światowy Dzień Pokoju w 1980 roku *Prawda siłą pokoju* w następujący sposób opisuje znaczenie prawdy dla polityki: „Urzeczywistniać prawdę umacniającą pokój oznacza w polityce mieć odwagę ujawniania w porę ukrytych sprzeczności, otwierania na nowo w odpowiednim momencie akt, dotyczących problemów chwilowo zażegnanych dzięki normom prawnym i porozumieniom, które pozwoliły uniknąć pogorszenia się sytuacji. Urzeczywistniać prawdę znaczy także mieć odwagę przewidywania przyszłości, czyli brać pod uwagę nowe, zgodne z dobrem dążenia, jakie wraz z postępem kultury rodzą się w jednostkach i narodach, w celu przystosowania instytucji krajowych i międzynarodowych do rzeczywistego stanu rozwijającej się ludzkości”. Jan Paweł II, *Orędzie na Światowy Dzień Pokoju (1980)*, <https://papiez.wiara.pl/doc/378707.Prawda-sila-pokoju-1980/3> (25.6.2023), 9; P. Nitecki, dz. cyt., s. 373.

Nurturing of truth in politics begins with man, in John Paul II's view, by developing one's natural powers that determine social virtues. In this context, the Pope points to the individual's general cognitive abilities related to the description of reality and assimilation of values and principles, which when combined determine one's behavior. Patience is also required. Increasing the sense of justice in political communities is an arduous effort; for example, when building trust in social institutions. Exploring truth and, to some extent, authenticity is fostered by amicable relationships promoted by the Pope. Recognition of subjectivity of the other is essential for assuming responsibility, which emphasizes the fact that man does not live for himself but together with others, and this is necessary to expand justice in the world⁵³. Political responsibility is therefore not a responsibility for an individual alone, or merely a pursuit of a political party's agenda. Only politicians who pursue the demands of truth care for the good of their communities above all, within the state and the international community⁵⁴.

Moral truth in politics is related above all to systems of governance. In *Veritatis splendor*, John Paul II mentions democracy in this context, which must always be based on an unchanging ethical and moral foundation, while at the same time defining limits to its application⁵⁵. Therefore it is an immoral act to question personal dignity and subjective rights, which are elements of truth that give all citizens a sense of equality. Undermining an objective moral order expresses moral relativism, which contributes to development of totalitarian forms of rule; this deprives man of freedom on the basis of an accepted ideology, which is a mark of individual dignity⁵⁶.

⁵³ Cf. Jan Paweł II, *Orędzie na światowy dzień pokoju (1980)*, op. cit., 9.

⁵⁴ Cf. M. Suchacka, M.P. Szczepański, *Społecznie odpowiedzialny obywatel czyli rzecz o cnotach obywatelskich i menadżerskich*, w: *Kultura a rynek*, red. P. Partycki, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 2008, pp. 101-102.

⁵⁵ Cf. VS 101; P. Olejnik, op. cit., p. 379-380.

⁵⁶ When defining in *Veritatis splendor* ethical and moral foundation of democracy that strengthens peace in the world, John Paul II refers to a passage from the encyclical *Centesimus annus*. The passage describes authentic democracy in the world: „Authentic democracy is only possible under the rule of law and based on a correct

faktu, iż człowiek nie żyje sam dla siebie, lecz wspólnie z innymi poszerza zakres sprawiedliwości w świecie⁵³. Odpowiedzialność polityczna nie jest więc odpowiedzialnością tylko za siebie, czy też jedynie realizacją programu partii politycznej. Politycy realizujący postulaty prawdy mają natomiast na względzie przede wszystkim dobro wspólnoty w obrębie państwa oraz społeczności międzynarodowej⁵⁴.

Prawda moralna w działalności politycznej odnosi się nade wszystko do systemów sprawowania władzy. W tym kontekście Jan Paweł II wspomina w *Veritatis splendor* o demokracji, która zawsze winna bazować na niezmiennym fundamencie etyczno-moralnym, wyznaczającym jednocześnie granice jej stosowania⁵⁵. Działaniem niemoralnym jest więc kwestionowanie godności osobowej oraz praw podmiotowych, oferujących wszystkim obywatelom poczucie równości i zarazem będących elementami prawdy. Podważenie obiektywnego porządku moralnego wyraża relatywizm moralny, przyczyniający się do rozwoju totalitarnych form ustrojowych, w których na podstawie przyjętej ideologii odbiera się człowiekowi wolność, będącą przecież znamieniem godności osobowej jednostki⁵⁶.

⁵³ Por. Jan Paweł II, *Orędzie na światowy dzień pokoju (1980)*, dz. cyt., 9.

⁵⁴ Por. M. Suchacka, M.S. Szczepański, *Społecznie odpowiedzialny obywatel, czyli rzecz o cnotach obywatelskich i menadżerskich*, w: *Kultura a rynek*, red. S. Partycki, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 2008, s. 101-102.

⁵⁵ Por. VS 101; S. Olejnik, dz. cyt., s. 379-380.

⁵⁶ W *Veritatis splendor* Jan Paweł II, określając etyczno-moralny fundament demokracji, umacniający pokój w świecie, odnosi się do fragmentu z encykliki *Centesimus annus*, dotyczącego autentycznej demokracji w świecie: „Autentyczna demokracja możliwa jest tylko w Państwie prawnym i w oparciu o poprawną koncepcję osoby ludzkiej. Wymaga ona spełnienia koniecznych warunków, jakich wymaga promocja zarówno poszczególnych osób, przez wychowanie i formację w duchu prawdziwych ideałów, jak i ‘podmiotowości’ społeczeństwa, przez tworzenie struktur uczestnictwa oraz współodpowiedzialności. Dziś zwykło się twierdzić, że filozofią i postawą odpowiadającą demokratycznym formom polityki są agnostycyzm i sceptyczny relatywizm, ci zaś, którzy żywią przekonanie, że znają prawdę, i zdecydowanie za nią idą, nie są, z demokratycznego punktu widzenia, godni zaufania, nie godzą się bowiem z tym, że o prawdzie decyduje większość, czy też, że prawda się zmienia w zależności od zmiennej równowagi politycznej.

The essence of democracy is defined by the inviolable status of human beings, who have the right to self-determination and equal treatment by other citizens. This relationship, emphasised by John Paul II, proves that ethos generates structures and not vice-versa. The most perfect political system never needs to justify itself. Moreover, it has no power to question the subjectivity and identity of citizens of the state⁵⁷. The encyclical *Evangelium vitae* states very clearly that the existence of democracy depends on preservation of such supreme values as personal dignity, the inviolable rights of individuals, and the common good⁵⁸.

2.4. Truth in social issues

Man as a social being shapes his living environment with two factors in mind. One factor is the preservation of personal dignity and the rights derived from it⁵⁹. This determines the promotion of the principle of personalism in the world. The other is the process of reflecting God's

conception of the human person. It requires that the necessary conditions be present for the advancement both of the individual through education and formation in true ideals, and of the „subjectivity” of society through the creation of structures of participation and shared responsibility. Nowadays there is a tendency to claim that agnosticism and sceptical relativism are the philosophy and the basic attitude which correspond to democratic forms of political life. Those who are convinced that they know the truth and firmly adhere to it are considered unreliable from a democratic point of view, since they do not accept that truth is determined by the majority, or that it is subject to variation according to different political trends. It must be observed in this regard that if there is no ultimate truth to guide and direct political activity, then ideas and convictions can easily be manipulated for reasons of power. As history demonstrates, a democracy without values easily turns into open or thinly disguised totalitarianism”. CA 46; VS 101.

⁵⁷ Cf. A. Zwoliński, *Demokracja*, w: *Encyklopedia nauczania społecznego Jana Pawła II*, red. A. Zwoliński, POLWEN, Radom 2003, p. 104; P. Olejnik, op. cit., p. 385.

⁵⁸ Cf. Jan Paweł II, *Encyklika „Evangelium vitae”*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 1995, 70 (quoted further: EV).

⁵⁹ Cf. Jan XXIII, *Encyklika „Pacem in terris”*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 1963, 9 (quoted further: PT).

Istota demokracji jest określona przez nienaruszalny status człowieka, który ma prawo do decydowania o sobie oraz równego traktowania ze strony innych obywateli. Powyższa zależność, na co zwracał uwagę Jan Paweł II, dowodzi prawidłowości, iż etos generuje struktury, a nie odwrotnie. Najdoskonalszy system polityczny nie usprawiedliwia nigdy siebie samego, a tym bardziej nie posiada żadnych uprawnień do kwestionowania podmiotowości i tożsamości obywateli państwa⁵⁷. W encyklice *Evangelium vitae* Papież wprost stwierdza, że istnienie demokracji jest warunkowane zachowaniem takich nadrzędnych wartości, jak godność osobowa, nienaruszalne prawa osoby oraz dobro wspólne⁵⁸.

2.4. Prawda w kwestii społecznej

Człowiek jako istota w natury wspólnotowa kształtuje środowisko życia, mając na uwadze dwie grupy czynników. Po pierwsze, postulowane jest promowanie w świecie zasady personalizmu⁵⁹. Po drugie, istotne znaczenie ma również proces odzwierciedlania na coraz większą skalę woli Bożej w świecie, będącej potwierdzeniem nieograniczonej miłości do całego stworzenia. Człowiek oraz solidarne relacje w społeczeństwie określają prawdę, która jest pomocna w rozwiązaniu współczesnych kwestii społecznych.

W encyklice *Veritatis splendor* Papież ukazuje zagadnienie kwestii społecznej w dwojaki sposób. Po pierwsze, odnosi się do miejsca

W związku z tym należy zauważyć, że w sytuacji, w której nie istnieje żadna ostateczna prawda, będąca przewodnikiem dla działalności politycznej i nadająca jej kierunek, łatwo o instrumentalizację idei i przekonań dla celów, jakie stawia sobie władza. Historia uczy, że demokracja bez wartości łatwo się przemienia w jawny lub zakamuflowany totalitaryzm". CA 46; VS 101.

⁵⁷ Por. A. Zwoliński, *Demokracja*, w: *Encyklopedia nauczania społecznego Jana Pawła II*, red. A. Zwoliński, POLWEN, Radom 2003, s. 104; S. Olejnik, dz. cyt., s. 385.

⁵⁸ Por. Jan Paweł II, *Encyklika „Evangelium vitae”*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 1995, 70 (cyt. dalej: EV).

⁵⁹ Por. Jan XXIII, *Encyklika „Pacem in terris”*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 1963, 9 (cyt. dalej: PT).

will in the world on an ever-growing scale. God's will is, in this respect, an affirmation of unlimited love for all creation. Human beings and relationships based on solidarity of society define the truth that helps to solve contemporary social issues.

In the encyclical *Veritatis splendor*, the issue of the social question is portrayed in two ways. First, John Paul II makes a general reference to a position of the Catholic social teaching within the field of theological sciences⁶⁰. Analysis of contemporary social issues is, in fact, an application of Gospel principles, which are expressed in following the principles of justice and solidarity, which promote peace in the world. "The Church receives from the Gospel the full revelation of the truth about man. When she fulfills her mission of proclaiming the Gospel, she bears witness to man, in the name of Christ, to his dignity and his vocation to the communion of persons. She teaches him the demands of justice and peace in conformity with divine wisdom"⁶¹. Making the world human, as proclaimed by the Church, has no relation to politics. In expressing guidance on sensitive issues in society the Church's teaching focuses on man, for whom a living relationship with God is a safeguard against the activation of inhuman systems. The issue of atheism, as expressed by Pope John Paul II in his encyclical *Centesimus annus*, is not merely about individual attitudes. Only the acceptance of God equals the acceptance of an objective moral order in which the interpretation of values and social principles will not be overtaken by human egoism⁶², that contributes to the "dictatorship

⁶⁰ Cf. VS 99.

⁶¹ KKK 2419.

⁶² This is how John Paul II describes a threat of atheism to social relations in his encyclical *Centesimus annus*: „It is by responding to the call of God contained in the being of things that man becomes aware of his transcendent dignity. Every individual must give this response, which constitutes the apex of his humanity, and no social mechanism or collective subject can substitute for it. The denial of God deprives the person of his foundation, and consequently leads to a reorganization of the social order without reference to the person's dignity and responsibility.” CA 13.

katolickiej nauki społecznej w dziedzinie nauk teologicznych⁶⁰. Analiza współczesnych kwestii społecznych jest w istocie zastosowaniem zasad ewangelicznych, które wyrażają się w postępowaniu według zasady sprawiedliwości i solidarności, umacniając tym samym pokój w świecie. „Kościół czerpie z Ewangelii pełne objawienie prawdy o człowieku. Pełniąc misję głoszenia Ewangelii, w imię Chrystusa przypomina człowiekowi o jego godności i powołaniu do wspólnoty osób; poucza go o wymaganiach sprawiedliwości i pokoju zgodnych z Bożą mądrością”⁶¹. Czynienie świata ludzkim, proklamowane przez Kościół, nie jest zabarwione politycznie. W wyrażaniu wskazówek dotyczących drażliwych kwestii w społeczeństwie Magisterium koncentruje się na człowieku, dla którego żywa relacja z Bogiem stanowi zabezpieczenie przed uruchamianiem nieludzkich systemów. Zagadnienie ateizmu, czemu dał wyraz Jan Paweł II w encyklice *Centesimus annus*, nie jest jedynie zagadnieniem określającym postawy jednostkowe. Przyjęcie Boga jest równoznaczne z akceptacją obiektywnego porządku moralnego, w którym interpretacja wartości i zasad społecznych nie zostanie zawłaszczona przez ludzki egoizm⁶², urzeczywistniając tym samym „dyktaturę relatywizmu” – jeden z centralnych wątków w nauczaniu Benedykta XVI⁶³. Żywa relacja z Bogiem inicjuje procesy społeczne, będące praktycznym zastosowaniem koncepcji integralnego rozwoju⁶⁴.

⁶⁰ Por. VS 99.

⁶¹ KKK 2419.

⁶² Jan Paweł II w encyklice *Centesimus annus* następująco charakteryzuje zagrożenie ateizmu dla stosunków społecznych: „Odpowiadając na wezwanie Boga, zawarte w samym istnieniu rzeczy, człowiek uświadamia sobie swą transcendentną godność. Każdy człowiek winien sam dać tę odpowiedź, która jest szczytem jego człowieczeństwa, i żaden mechanizm społeczny czy kolektywny podmiot nie może go zastąpić. Negacja Boga pozbawia osobę jej fundamentu, a w konsekwencji prowadzi do takiego ukształtowania porządku społecznego, w którym ignorowana jest godność i odpowiedzialność osoby”. CA 13.

⁶³ Por. Benedykt XVI, *Homilia podczas Mszy świętej „Pro eligendo Pontifice”* (18.04.2005), https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WR/inne/ratzinger_proeligendo_18042005.html (25.6.2023).

⁶⁴ Por. J. Höffner, *Chrześcijańska nauka społeczna*, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków s. 8-9.

of relativism,” one of the central themes in the teachings of Benedict XVI⁶³. A living relationship with God initiates social processes which are the practical application of the concept of integral development⁶⁴. The truth about God and man contain the potential for transformation, in order to participate in the divine life and at the same time to give greater respect to every human being (starting, of course, from a proper personal culture, a kind of human ecology⁶⁵).

The second portrayal of the social issue, the solution to which is based on anthropological and theological truth, directly regards the economic sphere. In his encyclical *Veritatis splendor*, John Paul II, quoting the *Catechism of the Catholic Church*, defines the human nature of economy essentially as an application of fundamental social virtues and principles: “In economic matters, respect for human dignity requires the practice of the virtue of temperance, so as to moderate attachment to this world’s goods; the practice of the virtue of justice, to preserve our neighbor’s rights and render him what is his due; and the practice of solidarity, in accordance with the Golden Rule and in keeping with the generosity of the Lord, who “though he was rich, yet for your sake ... became poor so that by his poverty, you might become rich. (2 Cor 8:9)”⁶⁶. An economy that is truly conducive to humanity is the realization of the principles of justice and love. Gospel principles interact effectively with created reality and build Christ’s kingdom on earth. The Second Vatican Council sees no contradiction between the truth about social relations and God’s truth. Indeed, the *Pastoral Constitution on the Church in the Modern World* “*Gaudium et spes*” encourages the faithful to deepen the knowledge of the principles of “the earthly order, so that social relationships may be increasingly

⁶³ Cf. Benedykt XVI, *Homilia podczas Mszy świętej „Pro eligendo Pontifice”* (18.04.2005), https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WR/inne/ratzinger_proeligendo_18042005.html (25.6.2023).

⁶⁴ Cf. J. Höffner, *Chrześcijańska nauka społeczna*, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków p. 8-9.

⁶⁵ Cf. Franciszek, *Encyklika „Laudato si”*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 2015, 152 (quoted further: LSi).

⁶⁶ KKK 2407.

Prawda o Bogu oraz prawda o człowieku zawierają w sobie potencjał przemian, by partycypować w Boskim życiu i jednocześnie darzyć coraz większym szacunkiem każdego człowieka, poczynając oczywiście od właściwej kultury osobistej, czyli swoistego rodzaju ekologii ludzkiej⁶⁵.

Po drugie kwestia społeczna, której rozwiązanie ma swoje źródło w antropologicznej i teologicznej prawdzie, dotyczy bezpośrednio sfery gospodarki. Jan Paweł II w encyklice *Veritatis splendor*, przytaczając fragment *Katechizmu Kościoła Katolickiego*, w następujący sposób określa ludzki charakter gospodarki, będący w gruncie rzeczy zastosowaniem fundamentalnych cnót i principów społecznych: „W dziedzinie gospodarczej poszanowanie godności ludzkiej domaga się praktykowania cnoty umiarkowania, by panować nad przywiązaniem do dóbr tego świata, cnoty sprawiedliwości, by zabezpieczyć prawa bliźniego i dać mu to, co mu się należy, oraz solidarności, według ‘złotej zasady’ i szczodrości Pana, który ‘będąc bogaty, dla nas stał się ubogim, aby nas ubóstwem swoim ubogacić’ (2 Kor 8,9)”⁶⁶. Gospodarka, która faktycznie sprzyja człowiekowi, jest urzeczywistnieniem zasady sprawiedliwości i miłości. Zasady ewangeliczne oddziałują tym samym skutecznie na doczesność, budując na ziemi królestwo Chrystusa. W nauczaniu Drugiego Soboru Watykańskiego nie ma żadnej sprzeczności pomiędzy prawdą o stosunkach społecznych a prawdą Bożą. W *Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym* „*Gaudium et spes*” znajduje się natomiast zachęta do pogłębiania znajomości zasad „ziemskiego porządku, by stosunki społeczne były coraz bardziej znaczone miłością”⁶⁷. Kwestionowanie holistycznej koncepcji gospodarki, w której są zachowane czynniki duchowe, prowadzi do niesprawiedliwych wynaturzeń. W *Veritatis splendor* wymienia się różne ich przejawy, takie jak kradzież, niesprawiedliwa płaca, fałszerstwa czy handel ludźmi⁶⁸. Redukcjonistyczne koncepcje prawdy lub budowanie

⁶⁵ Por. Franciszek, *Encyklika „Laudato si”*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 2015, 152 (cyt. dalej: LSi).

⁶⁶ KKK 2407.

⁶⁷ Por. KDK 72; H. Ćmiel, dz. cyt., s. 648-649.

⁶⁸ Por. VS 100.

marked by love⁶⁷. Questioning the holistic concept of economy, in which spiritual factors are present, leads to unjust deviations. *Veritatis splendor* lists the following injustices, among others: theft, unjust wages, forgery, and human trafficking.⁶⁸ Reductionist conceptions of truth, or building social relations on falsehoods, always leads to the limitation of one's freedom⁶⁹. Christian morality thus promotes a vision of man in the world who, as a property owner, does not create hermetic areas of influence, but is capable of exchange. This is how the common good and a fully human sense of solidarity is created⁷⁰.

CONCLUSION

The encyclical *Veritatis splendor* addresses fundamental moral issues. Truth defines the essence of morality. Based on the teachings of John Paul II, one may speak of moral truth as a set of values and norms that constitute an objective order. The source of this truth is revelation, as expressed by the Pope in his encyclical. Man, in turn, implements God's order in the world, making the created reality more just and unified. One cannot ignore the fact that moral norms are a source of inspiration, as well as a criterion of evaluation. They dismantle sinful structures and thus become a kind of "light of truth". Moral truth, therefore, expresses concern for man, who by his conduct (individual or collective), realizes the principle of integral development. According to *Veritatis splendor*, the social consequences of moral truth concern four areas of a person's activity. The first is culture, which encompasses all types of human activity. A contemporary challenge for culture is to maintain its holistic character in the face of various types of reductionism. Christianity is an enrichment of culture both in terms of the integral discovery of the mysteries of human nature and in prompting individuals to transcend themselves towards the Infinite. The second area determining

⁶⁷ Cf. KDK 72; H. Ćmiel, op. cit., pp. 648-649.

⁶⁸ Cf. VS 100.

⁶⁹ Cf. ibidem, 99.

⁷⁰ Cf. KDK 26; H. Ćmiel, op. cit., p. 652.

stosunków społecznych na fałszu zawsze prowadzi do ograniczenia cudzej wolności⁶⁹. Moralność chrześcijańska promuje więc w świecie wizję człowieka, który dysponując własnością nie tworzy hermetycznych stref wpływów, lecz jest zdolny do wymiany, zwiększając tym samym dobro wspólne i ogólnoludzkie poczucie solidarności⁷⁰.

PODSUMOWANIE

Encyklika *Veritatis splendor* dotyczy fundamentalnych zagadnień moralnych. Prawda określa istotę moralności. Nawiązując do nauczania Jana Pawła II, można mówić o prawdzie moralnej, stanowiącej zbiór wartości i norma, stanowiących obiektywny porządek. Źródło tejże prawdy stanowi objawienie, czemu dał wyraz Papież w analizowanej encyklice. Człowiek jest realizatorem porządku Bożego w świecie, czyniąc rzeczywistość stworzoną bardziej sprawiedliwą i solidarną. Nie sposób również pominąć kwestii, iż normy moralne stanowią źródło inspiracji, a także kryterium oceny, przełamując struktury grzechowe i stając się w ten sposób swoistym „światłem prawdy”. Prawda moralna wyraża zatem troskę o człowieka, który swoim postępowaniem (w wymiarze jednostkowym lub grupowym) urzeczywistnia zasadę integralnego rozwoju. Zgodnie z nauczaniem zawartym w *Veritatis splendor* społeczne konsekwencje prawdy moralnej dotyczą czterech obszarów aktywności osoby. W pierwszej kolejności wskazuje się na kulturę, obejmującą ogół działalności człowieka. Współczesnym wyzwaniem dla kultury jest zachowanie jej holistycznego charakteru w obliczu zagrożenia ze strony różnego rodzaju redukcjonizmów. Chrześcijaństwo stanowi ubogacenie kultury zarówno w zakresie integralnego odkrywania tajemnic ludzkiej natury, jak też skłaniania jednostek do transcendowania siebie w kierunku Nieskończoności. Drugim obszarem wyznaczającym konsekwencje prawdy moralnej jest naród, określający w zasadniczym stopniu duchowy aspekt życia danej społeczności, w tym nade wszystko państwa. Dziedzictwo narodowe jest przekazywane,

⁶⁹ Por. tamże, 99.

⁷⁰ Por. KDK 26; H. Ćmiel, dz. cyt., s. 652.

the consequences of moral truth is the nation, that defines to an essential extent the spiritual life of a community (above all, the state). National heritage is passed on starting from the family, stimulating further realization of social virtues. In John Paul II's opinion, even today we can find examples of absolutism of one's own nation at the expense of other communities, resulting in questioning of the objective moral order. A third area of moral truth is politics. Activities of politicians should be focused on demands of the common good, which is identical to social truth. Democratic systems, with an unchanging ethical and moral foundation, most effectively serve to realize the values of equality and freedom when reflecting the essential truth about man. The final area of social consequences is the social issue, the solution to which serves to overcome all types of injustice in the economic sphere. A postulate of the humanization of references in the teaching of John Paul II represents the most appropriate solution to any discomfort and pathology in the work of integral development using material goods.

Summary

The article presents the social consequences of moral truth based on John Paul II's encyclical *Veritatis splendor*. The principles and norms derived from the revealed truth inspire transformation in the world, while always protecting the integrity of personal being. Moral truth, in the Pope's opinion, bears two characteristic features, the internalization and universality of application. The social consequences of moral truth concern four areas of human activity. Culture expresses humanity of the individual. A contemporary demand is defending the integrity of culture, enriched by elements of Christian teaching. Another area is the nation, which is a natural community. Man draws values, attitudes, and behaviors from the national heritage. This heritage fosters preservation of identity of an individual who is jointly open to dialogue with others, often from other nations. The third area of moral truth is politics. The common good defines the authenticity of political activity that serves citizens. Apart from preservation of freedom and equality, democracy deepens the sense of social responsibility. A final area of the implications of moral truth is the social question. Humanizing references, aimed at overcoming all forms of injustice, is one of the main social themes in the teaching of John Paul II. The source material of the study is the teachings of John Paul II.

Keyword: moral truth, personal dignity, culture, politics, nation, social issue

począwszy od rodziny, stymulując w dalszej kolejności realizowanie cnót społecznych. W ocenie Jana Pawła II wciąż aktualny pozostaje problem absolutyzowania własnego narodu kosztem innych społeczności, która to postawa kwestionuje tym samym obiektywny porządek moralny. Kolejny obszar konsekwencji prawdy moralnej dotyczy polityki. Działalność decydentów winna być skoncentrowana wokół postulatów dobra wspólnego, tożsamego z prawdą społeczną. Systemy demokratyczne – przy niezmiennym fundamencie etyczno-moralnym – najpełniej służą urzeczywistnianiu wartości równości i wolności, oddających istotową prawdę o człowieku. Ostatnim obszarem, w którym sytuowane są konsekwencje prawdy moralnej w wymiarze wspólnotowym, stanowi kwestia społeczna, której rozwiązanie służy przewyciężaniu wszelkich niesprawiedliwości w sferze gospodarki. Postulat humanizacji odniesień międzyludzkich w nauczaniu Jana Pawła II stanowi najwłaściwszą formę rozwiązania wszelkiego dyskomfortu i patologii w dziele integralnego rozwoju przy użyciu dóbr materialnych.

Streszczenie

Artykuł prezentuje społeczne konsekwencje prawdy moralnej, nawiązując do nauczania zawartego w encyklice *Veritatis splendor* Jana Pawła II. Zasady i normy wyprowadzone z nauki Objawionej inspirują przemiany w świecie, chroniąc zawsze integralność bytu osobowego. Prawda moralna w ocenie papieskiej posiada dwa znamiona, takie jak internalizacja oraz powszechność stosowania. Społeczne konsekwencje prawdy moralnej dotyczą czterech obszarów aktywności ludzkiej. Kultura wyraża człowieczeństwo jednostki. Współczesnym postulatem jest obrona integralności kultury, ubogaconej o elementy nauki chrześcijańskiej. Kolejny obszar stanowi naród, będący wspólnotą naturalną. Z dziedzictwa narodowego jednostka czerpie wartości i postawy, które sprzyjają zachowaniu tożsamości jednostki, solidarnie otwartej na dialog z bliźnimi, często wywodzącymi się z innych narodów. Trzecim obszarem prawdy moralnej jest polityka. Dobro wspólne określa prawdziwość, autentyczność działalności politycznej, będącej służbą wobec obywateli. Demokracja poza zachowaniem wolności i równości pogłębia poczucie odpowiedzialności społecznej. Ostatni obszar konsekwencji prawdy moralnej stanowi kwestia społeczna. Humanizowanie odniesień – mające na celu przewyciężenie wszelkich form niesprawiedliwości – wyznacza jedną z głównych myśli społecznych Jana Pawła II. Materiał źródłowy opracowania stanowi nauczanie papieskie.

BIBLIOGRAPHY

- Benedykt XVI, *Encyklika „Caritas in veritate”*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 2009.
- Benedykt XVI, *Homilia podczas Mszy świętej „Pro eligendo Pontifice” (18.04.2005)*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WR/inne/ratzinger_proeligendo_18042005.html (25.6.2023).
- Borutka T., *Nauczanie społeczne papieża Jana Pawła II*, Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej, Kraków 1994.
- Ćmiel H., *Teologia moralna szczegółowa. Podręcznik dla studentów teologii*, Paulinum, Jasna Góra – Częstochowa 2005.
- Dudek A., *Kultura*, w: *Encyklopedia nauczania społecznego Jana Pawła II*, red. A. Zwoliński, POLWEN, Radom 2003, s. 261.
- Franciszek, *Encyklika „Laudato si”*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 2015.
- Höffner J., *Chrześcijańska nauka społeczna*, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków.
- Homilia Jana Pawła II wygłoszona podczas Mszy św. na Placu Zwycięstwa (1979)*, <https://www.ekai.pl/dokumenty/homilia-jana-pawla-ii-wygloszona-podczas-mszy-sw-na-placu-zwyciestwa/> (23.6.2023).
- Jan Paweł II, *Adhortacja apostołska „Familiaris consortio”*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 1981.
- Jan Paweł II, *Encyklika „Centesimus annus”*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 1991.
- Jan Paweł II, *Encyklika „Evangelium vitae”*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 1995.
- Jan Paweł II, *Encyklika „Veritatis splendor”*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 1993.
- Jan Paweł II, *Orędzie na światowy dzień pokoju (1980)*, <https://papiez.wiara.pl/doc/378707.Prawda-sila-pokoju-1980/3> (25.6.2023).
- Jan Paweł II, *Przemówienie wygłoszone 2 czerwca 1980 roku w UNESCO*, <https://teologiapolityczna.pl/jan-pawel-ii-przemowienie-wygloszone-2-czerwca-1980-roku-w-unesco> (30.6.2023).
- Jan XXIII, *Encyklika „Pacem in terris”*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 1963.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*, Pallottinum, Poznań 2009.
- Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Nowe tłumaczenie*, Pallottinum, Poznań 2002, s. 526-606.
- Krąpiec M.A., *Dzieła. Metafizyka. Zarys teorii bytu*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 2000.
- Krucina J., *Wolność mierzona prawdą. Komentarz do encykliki papieża Jana Pawła II „Veritatis splendor”*, w: Jan Paweł II, *Encyklika „Veritatis splendor”*,

Słowa kluczowe: prawda moralna, godność osobowa, kultura, polityka, naród, kwestia społeczna

BIBLIOGRAFIA

- Benedykt XVI, *Encyklika „Caritas in veritate”*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 2009.
- Benedykt XVI, *Homilia podczas Mszy świętej „Pro eligendo Pontifice” (18.04.2005)*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WR/inne/ratzinger_proeligendo_18042005.html (25.6.2023).
- Borutka T., *Nauczanie społeczne papieża Jana Pawła II*, Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej, Kraków 1994.
- Ćmiel H., *Teologia moralna szczegółowa. Podręcznik dla studentów teologii*, Paulinum, Jasna Góra – Częstochowa 2005.
- Dudek A., *Kultura*, w: *Encyklopedia nauczania społecznego Jana Pawła II*, red. A. Zwoliński, POLWEN, Radom 2003, s. 261.
- Franciszek, *Encyklika „Laudato si”*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 2015.
- Höffner J., *Chrześcijańska nauka społeczna*, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków.
- Homilia Jana Pawła II wygłoszona podczas Mszy św. na Placu Zwycięstwa (1979)*, <https://www.ekai.pl/dokumenty/homilia-jana-pawla-ii-wygloszona-podczas-mszy-sw-na-placu-zwyciestwa/> (23.6.2023).
- Jan Paweł II, *Adhortacja apostołska „Familiaris consortio”*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 1981.
- Jan Paweł II, *Encyklika „Centesimus annus”*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 1991.
- Jan Paweł II, *Encyklika „Evangelium vitae”*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 1995.
- Jan Paweł II, *Encyklika „Veritatis splendor”*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 1993.
- Jan Paweł II, *Orędzie na Światowy Dzień Pokoju (1980)*, <https://papiez.wiara.pl/doc/378707.Prawda-sila-pokoju-1980/3> (25.6.2023).
- Jan Paweł II, *Przemówienie wygłoszone 2 czerwca 1980 roku w UNESCO*, <https://teologiapolityczna.pl/jan-pawel-ii-przemowienie-wygloszone-2-czerwca-1980-roku-w-unesco> (30.6.2023).
- Jan XXIII, *Encyklika „Pacem in terris”*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 1963.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*, Pallottinum, Poznań 2009.
- Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes*, w: *Sobór Watykański II, Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Nowe tłumaczenie*, Pallottinum, Poznań 2002, s. 526-606.

- Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, Wrocław 1998, s. 183-204.
- Merino E.C., Haro R.G. de, *Teologia moralna fundamentalna*, tłum. A. Liduchowska, Wydawnictwo m, Kraków 2004.
- Nagórny J., *Teologiczna interpretacja moralności Nowego Przymierza*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2009.
- Nitecki P., *Polityka*, w: *Encyklopedia nauczania społecznego Jana Pawła II*, red. A. Zwoliński, POLWEN, Radom 2003, pp. 371-377.
- Olejniki S., *Teologia moralna życia społecznego*, Włocławskie Wydawnictwo Diecezjalne, Włocławek 2000.
- Olszanowski P., *Poszukiwanie prawdy moralnej w życiu i twórczości Johna Henry'ego Newmana*, „Teologia i Moralność”, vol 13(2018), nr 2(24), pp. 169-182.
- Piegsa J., *Człowiek – istota moralna. Teologia moralna fundamentalna*, t. I, Uniwersytet Opolski – Wydział Teologiczny, Opole 2022.
- Pinckaers S.T., *Źródła moralności chrześcijańskiej. Jej metoda, treść, historia*, przeł. A. Kuryś, W drodze, Poznań 1994.
- Pius XI., *Enzyklika „Mit brennender Sorge” (1937)*, https://www.vatican.va/content/pius-xi/de/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_14031937_mit-brennender-sorge.html (29.6.2023).
- Pruś J., *Teorie prawdy: klasyczna, korespondencyjna i semantyczna – próba uściślenia relacji*, „Rocznik Filozoficzny Ignatianum”, XXXIV/(2)2018, pp. 57-83.
- Suchacka M., Szczepański M.S., *Společnie odpowiedzialny obywatel czyli rzecz o cnotach obywatelskich i menadżerskich*, w: *Kultura a rynek*, red. S. Partycki, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 2008, pp. 96-104.
- Zwoliński A., *Demokracja*, w: *Encyklopedia nauczania społecznego Jana Pawła II*, red. A. Zwoliński, POLWEN, Radom 2003, pp. 101-105.

- Krapiec M.A., *Dzieła. Metafizyka. Zarys teorii bytu*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 2000.
- Krucina J., *Wolność mierzona prawdą. Komentarz do encyklika papieża Jana Pawła II „Veritatis splendor”*, w: Jan Paweł II, *Encyklika „Veritatis splendor”*, Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, Wrocław 1998, s. 183-204.
- Merino E.C., Haro R.G. de, *Teologia moralna fundamentalna*, tłum. A. Liduchowska, Wydawnictwo m, Kraków 2004.
- Nagórny J., *Teologiczna interpretacja moralności Nowego Przymierza*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2009.
- Nitecki P., *Polityka*, w: *Encyklopedia nauczania społecznego Jana Pawła II*, red. A. Zwoliński, POLWEN, Radom 2003, s. 371-377.
- Olejniki S., *Teologia moralna życia społecznego*, Włocławskie Wydawnictwo Diecezjalne, Włocławek 2000.
- Olszanowski P., *Poszukiwanie prawdy moralnej w życiu i twórczości Johna Henry’ego Newmana*, „Teologia i Moralność”, vol. 13(2018), nr 2(24), s. 169-182.
- Piegsa J., *Człowiek – istota moralna. Teologia moralna fundamentalna*, t. I, Uniwersytet Opolski – Wydział Teologiczny, Opole 2022.
- Pinckaers S.T., *Źródła moralności chrześcijańskiej. Jej metoda, treść, historia*, przeł. A. Kuryś, W drodze, Poznań 1994.
- Pius XI, *Encyklika „Mit brennender Sorge” (1937)*, https://www.vatican.va/content/pius-xi/de/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_14031937_mit-brennender-sorge.html (29.6.2023).
- Pruś J., *Teorie prawdy: klasyczna, korespondencyjna i semantyczna – próba uściślenia relacji*, „Rocznik Filozoficzny Ignatianum”, XXXIV/(2)2018, s. 57-83.
- Suchacka M., Szczepański M.S., *Společnie odpowiedzialny obywatel, czyli rzecz o cnotach obywatelskich i menadżerskich*, w: *Kultura a rynek*, red. S. Partycki, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 2008, s. 96-104.
- Zwoliński A., *Demokracja*, w: *Encyklopedia nauczania społecznego Jana Pawła II*, red. A. Zwoliński, POLWEN, Radom 2003, s. 101-105.